

JASON POZON

Si Jason F. Pozon ay nagtapos sa PNU ng kursong Batsilyer sa Pansekondaryang Edukasyon medyor sa Filipino noong 2014 at nagkamit ng KADIPAN Leadership Award at Francisco Balagtas Special Award. Kasalukuyang tinatapos ang MA Malikhaing Pagsulat sa Departamento ng Filipino at Panitikan ng Pilipinas sa UP Diliman. Guro sa Filipino ng UP Rural High School sa UP Los Baños. Naging fellow ng 6th Cordillera Creative Writing Workshop noong 2018 sa UP Baguio, Ika-12 Palihang Rogelio Sicat noong 2019 sa UPLB, at Ika-4 na Palihang Bienvenido Lumbera sa Salin ng Likhaan, UP Institute of Creative Writing. Patuloy na nagtatangka sa pagsusulat ng sanaysay at dulang pantanghalan na umuugnay sa wika, panitikan at bayan.

KALAPATI

Maalinsangan ang buong silid na nahihilamusan ng puting pintura at napalilibutan ng mga bintanang kung hindi basag ang salamin, palinghado naman ang pagkakalagay. Bawat bintana, may sinasabi, may ipinapakita. Ngunit iisa lamang ang mensahe ng mga ito: ang buhay ay isang malaking arena, kailangang makipaglaban at kailangang lumaban.

Dinig na dinig ang busina at ang pagpapabalik-balik ng mga sasakyan sa labas. Nakasanayan na maging pampatulog ang ingay ng mga motorista na bahagyang nawawala kung lumalalim na ang gabi.

Hindi maitatago ang bitak-bitak na pader na nagpapatunay kung ilang kalamidad na ang napagtagumpayan nito. Ang bawat tuklap na venyl sa sahig ay tanda ng dahan-dahang paglalaho ng dating ganda ng gusali.

Labas-masok ang mga tao. Iba't ibang klase ng tao. May nagtatawanan sa isang sulok, tawanan na maya-maya'y mapapalitan ng katahimikan. May nananahimik na wari mo'y nagdarasal, humihiling, nakikiusap, at piping dumadaing ng hirap. May natutulog, mahimbing sa pagkakatulog at 'di alintana ang pamamaluktot sa nag-iisang plastik na bangko sa saliw ng taimtim na musika ng mga 'di mapakaling kaluluwa

sa ritmo't pagitan ng mga buntong-hininga. May ilan na nagbabasa ng peryodiko, Our Daily Bread, minsan pa nga ay Mabuting Balita Bibliya. Ang iba naman ay 'di maihi na tila may hinahanap, may inaalala, kinakabahan.

Makikita ko na lamang ang aking sarili na nakaupo sa gilid ng reclining bed na nilatagan ng kulay asul na panapin. Nakalubog ang kaniyang ulo sa iisang unan na may bahagyang nabubura na tatak: "Rizal Medical Center." Nakaramdam ako ng awa, ng lungkot, ng inis, at ng galit. Maraming tanong na gumugulo sa 'kin. Mga tanong na marahil hindi na naghihintay ng tugon, mga tanong na walang sagot.

Mahirap pala talagang maging mahirap. Gasgas na pero totoong-totoo. Siksikan sa ward ng PCSO department at walang makina o aparato. Wala pang isang dipa ang pagitan ng mga higaan na may tig-iisang bangkito sa tabi para sa magbabantay. Siksikan, tila isang malaking koral, hawla ng mga ibong walang layang mabuhay.

Walang libreng gamot at may botika sa unang palapag na doble ang presyo ng mga gamot. Kung wala kang pera, wala kang karapatang magkasakit. Ang salitang "pagkakasakit" ay nasa bokabularyo lamang ng mga maykaya, ng mayayaman.

Suntok sa buwan ang pagbisita ng mga doktor at minsan lamang ang pagsipat ng mga nars. Buti pa ang Sto. Niñong naiilawan ng dalawang kulay pulang kandila, nakikiramay, nakikisama ngunit walang magawa, walang masabi, walang maitulong.

Ilang beses ding nagparoo't parito ang mga nars na hindi man lang marunong magpaambon ng ngiti. Marahil ay dala ito ng pagod. Halos dalawa lang silang lumilibot sa apat na PCSO charity wards sa buong maghapon. Sabayan pa ng makukulit na pasyente at palautos na ilang dalaw o kaanak na nagsisiksikan sa maliliit na pagitan ng mga reclining bed.

Napag-isip-isip ko, paano nila kinakaya ang buong maghapon na halos salita at walang pahinga na tumitingin sa mga pasyente sa kalunos-lunos na kalagayan ng mga ward na ito? Ano ang pinagkaiba ng ibang wards sa ward namin? Dahil ba nasa charity ward kami, charity na lang din ang pagtugon sa mga pangangailangan namin? Nandidir ba sila? Namimili? O talagang wala lang silang amor sa mga tulad naming maralita? Kaya't pati serbisyo ay matumal. Mga 'tang ina nila!

Pamatay ang init at baktirya ng halo-halong singaw ng mga taong maysakit. Sa mga susunod na kama mula sa aking kinauupuan, makikita ang iniindang hapdi ng mga pasyente. Ungol at abot-abot na paghinga ang tanging lunas upang maibsan kahit papaano ang kanilang paghihirap. Araw-araw na pagtitiis, araw-araw na pagdurusa. Survival of the fittest ang labanan.

Kaya kahit 'di nakapagsasalita ang mga nasa malubhang kalagayan, tiyak kong dalawa lang ang ipinapanalangin nila: una, sana'y may milagro na mag-ahon sa kanila sa kumunoy ng karamdaman; at ikalawa, sana isang umaga ay hindi na sila magising pa para matuldukan na ang lahat. Kung totoo nga ang pagpapalagay kong ito, ano kaya ang panalangin ni Tatay Mel?

Halos magtatatlong araw nang hindi umiimik at nagsasalita si Tatay Mel. Hirap siyang igalaw ang kaniyang katawan na para bang namamanhid at nababalda. Mamamalayan ko na lang na nakadilat siya at nakatingin sa kisame. Tulala, may gustong ibulong, iparating.

Malayong-malayo ang kaniyang anyo noong mga araw na malakas pa siya sa kalabaw. Ang dating malusog na pangangatawan at malalaking biyas ay wala nang lakas, ni hindi maigalaw o maiangat.

Sinubukan kong pindutin ang kaniyang mga bisig, ang kaniyang mga kamay na dati-rati ay nag-aabot ng sampumpiso sa akin tuwing igagarahe niya ang pampasadang jeep na agad ko namang itatakbo sa tindahan para bumili ng Zest-o at ilang putol na Stick-O. Ang matitirang barya ay iipunin hanggang makabili ng kalapati. Walang reaksyon, walang puwersa, nakalahad lamang ang kaniyang mga palad. Manhid.

Halos walang sariwang hangin sa buong malaking silid at tirik na tirik pa rin ang araw sa labas kahit panahon ng tag-ulan. Isabay pa ang polusyon ng mga nagdaraang sasakyan.

Ang mabibilog niyang mga mata na dati-rati'y laging nakangiti ay nag-iba na ngayon. Walang buhay, walang laman at walang ngiti. Tumatagos sa akin ang mga titig niya, tumatagos sa kaluluwa, tumatagos sa pagkatao.

Ni hindi makapagsalita si Tatay Mel. Tanging impit na tunog, ungol at malalim na paghinga ang aking nakukuhang tugon mula sa kaniya kapag kinakausap ko siya. Lagi kong marahang dinadampian ng basang tuwalya

ang kaniyang nagbabalat na mga labi.

Kapag sunod-sunod na ang kaniyang pag-ungol ay kinakabahan ako dahil hindi ko alam ang gusto niya hanggang sa patakbo akong tatawag sa nurse station para tulungan kami.

Lilipas ang buong maghapon ng paghihintay, ng pag-asa na magiging si Tatay Mel mula sa pagkakarawat niya sa sakit na iniinyakan ng aking tiyahin, ng aming pamilya, ng aming bulsa.

Bago kumagat ang dilim, uuwi ako ng bahay upang magpahinga at patulugin ni Lola. Marahil alam niya na wala pa akong pahinga mula sa pagbabantay sa ospital dahil walang ibang aasahang magbabantay kay Tatay Mel.

Bakante. Nag-iisa sa highan na dating tagpuan ng mga kaluluwang iniwan, nangungulila at naghihintay. Nakatitig sa kisame, bahagyang pumikit, huminga nang malalim. Amoy na amoy ko si Tatay Mel.

Amoy alak, amoy pawis siya. Wala naman itong kaso dahil mas mahalaga ang nararamdaman kaysa sa naaamoy o nakikita.

Mahilig si tatay sa puting brief. Ang linis tingnan, ang bango, at aninag na aninag kahit madilim. Maraming beses ko na rin siyang nakitang nakahubad. Wala namang kaibahan, mas malaki lang ang kaniya. Siguro kapag kasinlaki na rin ako ni tatay, magkasinlaki na rin kami ng pagkabalaki. Mas nasisiyahan ako kapag natutulong lang siyang nakahubad dahil sa kalasingan. Yayakap siya nang mahigpit at mararamdaman ko ang gumagapang na init sa katawan niya, mula sa hininga, sa leeg pababa sa kalamnan. Hanggang sa mararamdaman kong may tumutusok sa puwetang ko. Pero tulad ng sinabi ko, walang malisya.

Nakatulugan ko na ang pangangarap ng gising at maaalimpungan sa ingay ng mga gutom na kalapati ni Tatay Mel na tila hinihintay rin ang kaniyang pagbabalik. Sinipat ko mula mata patungo sa tuka hanggang sa abuhing pakpak ang mga kalapati. Maraming alaala ang sumisingit sa aking isipan. Mga alaalang nagmulat sa akin sa napakaraming bagay.

Noong panahong iyon, pito hanggang walong taong gulang pa lamang ako, mahilig ang aking kakambal na si Jovan na mag-alaga ng kalapati dahil ito ang uso na libangan ng mga batang lalaki noon. Dali-dali kaming tatakbo sa pet shop ni Ka Ruben at bibilhin ang mga kalapating tila

sabik na sabik makawala at hinihintay talaga kami sa aming pagdating. Hindi na namin sisipatin pa, basta buhay at kayang makalipad ay okay na. Tuloy ang ligaya. Tuloy ang paglipad.

Kakaripas kami ng takbo pauwi. Pagdating sa bahay, patago namin itong iaakyat sa bubong upang 'di makita ni lola, dahil kapag nakita niya, patay kang bata ka! Sermon ang aabutin namin, ang aabutin ni tatay. Ayaw ni lola ng kalapati, naiinis siya tuwing malalaman niyang si tatay ang nagbibigay sa amin ng pera upang makabili nito. Takot si lolang magkahika kami, mabalahibo raw ang mga kalapati at madaling maglagas.

May mataba, may payat, may purong puti, at 'yung iba ay may batik na abuhing kulay. Nakaeengganyo talagang pagmasdan ang mga kalapati kapag sama-sama sila at akala mo ay may mga pinag-uusapan at talagang nagkakaintindihan. Matiyaga namin silang aalagaan, pakakainin, paiinum, lilinis ang mga dumi at minsang babasain upang mapreskuhan sila. Masaya na kaming makita silang ligtas at malakas. Sobrang saya.

Kampante kami na hindi makakawala ang mga kalapating ito sa bahay na ginawa sa kanila ni tatay noong sama-sama pa kami sa iisang bubong, noong buo pa kami, isang pamilya. Siguro may dalawang dipa ang haba at kalahati naman ang lapad. Ang mga basyo ng mga plastik na bote na hinati upang maging lalagyan ng patuka at sisidlan ng tubig tuwing tanghaling tapat. Matibay ang bubong ng kanilang bahay. Walang bagyo't unos na makasisira.

Makalipas ang isang linggo, alam ko na baka hindi ko na makita ang iba sa mga kalapating halos napalapit na sa aking kalooban. At bilang tanda ng aking musmos na pagmamahal, at kabaklaan na rin, ay paglalalagyan ko ng lipstick na pula ang kanilang mga tuka. 'Yung pulang-pula, kitangkita ang kurba ng tuka, matingskad, at nagmumura. Sabay tatawa ang aking kakambal habang nalilibang ako sa aking ginagawa. Welcome to J&J Animal Beauty Salon!

Hangang-hanga sa akin ang aking kakambal kung paano ko nakukuha ang lipstick ni tita mula sa matangkad na tokador na ilang surot na lang ang pipirma ay puwede nang ipanggatong. Ilang araw at linggo ko rin silang paglalaruan, magiging kagalakan, hanggang dumating ang araw ng pagwawakas. Wala talagang pangmatagalan, even birds do come and

go.

Bago pa pumutok ang araw, dala-dala namin ang mga kalapati na nakasilid sa malaking kahon ng mga noodles na binutasan ng maliliit. Binili namin sa halagang tatlong piso kay Bobo. Oo, Bobo. Bobo ang tawag namin sa may-ari ng malaking tindahan sa kanto dahil mali-mali ito magsukli lalo na't sabay-sabay ang mga bumibili.

Madilim pa sa labas, hindi pa tumatalon ang mga demonyo sa impiyerno. Kailangang kalsuhan ang mga talukap ng mata. Sa 'di kalayuan, mag-aabang, sasakay kami ng dyip na biyaheng Quiapo. Hindi ko na matandaan kung saan kami bumababa basta ang alam ko ay mahaba-haba ang lakarin para marating ang maliit na tulay na kasalukuyang isinasaayos at malapit sa kinatitirikan ng SM Manila. Hihintayin namin na kumulimlim ang langit at sumilip ang araw, at pagkatapos ay isa-isa naming pakakawalan ang mga kalapati.

Nakararamdam ako ng kakaibang tuwa kapag nakikita ko na sama-sama silang lumilipad na akala mo ay nagpaparada sa lawak ng kalangitan. Tinalo ang sagala ng mga bakla kapag Mayo at aswang kapag Nobyembre. Ngunit may lungkot at pangungulila dahil hahanap-hanapin ko sila. Pero hindi ako nawawalan ng pag-asa na babalik din sila dahil may kakayahan ang mga kalapati na alalahanin ang isang lugar kung saan sila naglalagi. Tiyak na magbabalik sila. Hindi man lahat, nakasisiguro akong may babalik.

Nakatutulong ang mga lipstick upang makilala ko silang muli at makilala nila ako na nagbigay ng kulay at kagandahan sa kanila. Ang lipstick bilang tanda ng pagmamay-ari, tanda ng pagiging tapat sa sarili.

Bilang bata, wala pa naman ako gaanong maitutulong noon. Kabi-kabila ang panghihiram at paghingi ng tulong kung kani-kanino. Kaya naman kailangan ko nang bumalik sa ospital dahil sa sandaling iyon, wala pa akong magagawa kung hindi tingnan si Tatay na nakaratay sa kama ng karamdaman.

Kapag pinalad na makapasok, pagdating ko galing sa eskuwela, sa ospital agad ang aking tuloy. Naka-uniporme pa ako at walang ingay kong isasalansan ang aking bag sa ilalim ng kama niya. Susulyapan ko ang kanyang mga paa pataas sa kaniyang binti, hita, tiyan, dibdib, leeg hanggang ulo. Nakapanghihina, nakawawala ng lakas ang pagtitig sa kaniya.

Wala pa rin siyang malay, bahagyang nakabukas ang kaniyang bibig. Malalalim ang hugot ng hininga. Dama ko ang lalim ng kalungkutang matagal-tagal din niyang itinago sa akin, sa amin. Nakaaantok ang simoy ng hangin na nagduduyan sa pagod kong katawang lupa, batang isip, at kaluluwa. Marahan akong yuyuko at makaiidlip hanggang sa abutan ako ng pagdilim sa labas. Sa mga araw na ito, walang Zest-o, Stick-O, at lalong walang pambili ng mga kalapati.

Isang hapon noon, sa katabing kama ni tatay ay nakita ko na dinudulutan ang lalaking nakaratay ng mainit na sabaw ng isang babae na sa tingin ko ay 'di nagkakalayo ng edad. Naisip ko si nanay, nasaan kaya siya? Alam kaya niya na may sakit si tatay? Ano kaya ang ginagawa niya sa mga panahong iyon?

Matagal na rin noong huli kaming magkita ni nanay. Maulan iyon at nagbabadya ang isang malakas na bagyo. Dala-dala ni nanay ang mga gamit niya habang umiiyak. Nagsisigawan sila at nagsasakitan. Matalas ang bawat salita, bumabaon sa pagkatao.

Nakaramdam ako ng takot at hindi ko lubos na maunawaan ang mga nangyayari. Habang lumalaki ako, unti-unting nabubuo ang maraming tanong sa 'king isipan. Bakit kailangan na maghiwalay? Hindi ba sila magbabati para sa 'kin o alang-alang sa mga kapatid ko?

Kadulu-duluhan, ako lang ang naiwang kasama ng aking tatay. Bakit ako naiwan? Hindi ko na matandaan.

Aaminin ko na may tampo ako sa nanay ko noong mga panahon na iyon dahil iniwan niya kami. Nagpapakalunod sa alak si tatay at ang kaniyang mga pag-iyak sa akin ay hindi ko pa maunawaan noon. Lahat ay palaisipan. Lahat ng nabubuo sa aking musmos na isipan. Walang iba kundi mga tanong at mga tanong.

Nagdaan ang mga buwan at taon, hindi ko na nakita ang aking ina pati ang aking mga kapatid. Nabalitaan ko na lamang na may boyfriend daw siya at buntis. Pagkatapos manganak ng babae, iniwan din siya ng kaniyang kinakasama. Kaya, may kaisa-isa akong kapatid na babae.

Kapag tinatanong ng aking guro at sa mga papel na aking sinasagutan ang trabaho ng aking ina, ang inilalagay ko ay "deceased." Pinanindigan ko ang paniniwalang ito.

Patuloy kong pinaninindigan. Hanggang kailan? Hangga't kaya ko! Hangga't may hininga. Sa totoo lang, wala naman na talagang babalik na nanay. Sanay na ako.

Sinisisi ko ang aking ina. Bakit hindi pa siya mamatay? Bakit siya pa ang aking naging nanay? Sana may karapatan tayong pumili ng magulang bago tayo ipanganak sa mundong ito.

Habang nagkakaisip ako, hindi naman kami nagkikita sa loob ng maraming taon, masasabi kong humupa na ang galit ko sa kaniya. Wala na lang akong maramdaman. Ilang beses na kaming nagkita ng pasko kapag dumadalaw sila ng aking mga kapatid sa lola ko. Walang emosyon, kaswal masyado, walang manipis na linyang nagdudugtong sa amin.

Maraming pagkakataon na nagkukwento ang mga kapatid ko tungkol sa kaniya. Tahimik lang akong nakikinig. Hindi naman ako sarado sa muli naming pagbabati. Minsan, gusto ko rin marinig ang mga dahilan niya kung bakit niya ako iniwan, bakit niya niloko ang tatay ko. Inihahanda ko pa ang aking sarili. Ang alam ko lang, matagal pa iyon.

Bumalik ang aking ulirat mula sa pagkakatatig ko sa katabi naming kama nang kalabitin ako ng nars upang tingnan si tatay. May bahagyang ngiti na gumuhit sa aking mga labi nang sabihin ng nars na gagaling si tatay at makakapagkulitan muli kami.

Kinagabihan, lahat kami ay nagmamadaling bumalik sa ospital. Hindi ko maipaliwanag ang magiging reaksyon ko sa mga sinabi ng doktor at nars. Dalawang salita lang ang tumatak sa aking isipan: vital at sign.

Isang doktor at isang nars na pamilyar ang mukha ang dahan-dahang nag-pump kay Tatay Mel. Itinagilid nila ito, hanggang bumulwak ang dugo mula sa ilong, sa bibig ni tatay. Internal hemorrhage daw ang dahilan ng pagkamatay. Maraming naipon at namuong dugo sa kaniyang utak epekto ng pagsabog ng mga ugat niya na hindi ko pa gaanong maintindihan noon.

Humahagulgol si tita habang pinagmamasdan ko ang pulang-pulang lipstick niya na minsang idinampi ko sa mga tuka ng kalapati namin ng kakambal ko. Unti-unting tumalikod ang aking mga kapatid habang niyakap ako nang mahigpit ni lola.

Hindi ko alam kung makikiyak ba ako o magtatanong ako kung bakit sila umiiyak. Muli, nakadama ako ng kurot sa aking puso at ng malalim na kalungkutan tulad ng pagkawala ng mga kalapati na inalagaan at masasabi kong naging bahagi na ng aking kamusmusan.

Walang nagbago kay tatay sa mga sandaling iyon. Lapat na lapat pa rin ang kaniyang likod sa kalawanging kama. Payapa pa rin siyang natutulog. Walang tigil ang mga luha mula sa aking mga mata. Hindi siya puwedeng mamatay. Paano na lamang ako? Paano na ang kanta? Paano na ang ever? Matitikman ko kaya ulit ang luto sa karinderya ni Babsie? Wala na akong sampung piso, wala na akong Zest-o at wala na akong Stick-O. Wala na ang mga gabing nagmulat sa akin sa napakaraming bagay.

Kasabay ng kaniyang paglisan, ipinabaon ko ang masasamang alaala, pinalaya ko ang aking sarili. Malayang nilalakbay ang asul na kalangitan tulad ng mga kalapati. Malayang-malaya.

